

NASUH PAŞA'NIN HAYATINA VE SERVETİNE DAİR

Şehabeddin Akalın

Nasuh Paşa, Aydın sancağının Güzelhisar kasabasından olup Osman Paşa'nın oğludur¹. Babasının ismine izafeten Osman-oğlu diye şöhret bulan bu zat, küçüklüğünde ilmiye mesleğine sülûk ettiği hâlde bilâhîre Aydın dağlarında bayrak açmış, eşkiyalığa heves etmiştir. Etrafına toplanan adamlar ile zulüm ve şekavetini gittikçe arttıran Osman-oğlu, zamanla Aydın havalisinde kasaba ve köyleri bastığı ve her tarafı dehşet içinde bıraktığı gibi, vergi ve rûsûmun tahsilinde dahi büyük güçlükler çıkarmakta idi. Kendisini tedip etmek maksadile giden vâli ve mütesellimleri perişan ediyor, Bâbîâlî'den gönderilen bostancıbaşı idaresindeki kuvvetler ile bunlara iltihak eden mahallî kuvvetleri günlerce dağlarda uğraştırıyordu; hattâ bir defasında üzerine gönderilen bostancıbaşıyı gaflet içinde bastırarak kuvvetlerini mahv ile kendisinin münhezîmen İstanbul'a kaçmasına sebebiyet vermişti. Gösterdiği bu derece ileri cür'etlerle devletin başına ciddi bir gaile teşkil etmeğe başlayan Osman-oğlu her nekadar üzerine gönderilen kuvvetleri bozguna uğratmış ise de, bir müddet sonra Cezayir'e çekilmeği uygun görmüş, fakat çok geçmeden her ne sebebe mebni ise tekrar Aydın'a dönmüştü. Onun avdetini müteakıb ocak ağalarından Yusuf Ağa ile anlaştığını ve hattâ bu sırada vuku'bulan sefere² serdengeçti ağalığı ile iştirâk ederek mezkûr seferde göstermiş olduğu şecaat ve kahramanlık sâyesinde padişahın teveccühünü kazanmış olduğunu, seferden

¹ Raşid, *Tarih*, İstanbul 1280, IV, s. 14-18; J. de Hammer, Nasuh Paşa'nın Manisa'da tevellüd ettiğini zikreder. Bk. *Histoire de l'Empire Ottoman*, Paris 1889, XIII, 257-259.

² Raşid, *Aynı eser*, IV, s. 17.

avdetinde memleketi olan Aydın vilâyetine Paşa rütbesini de ibraz etmek suretile, muhassıl tâyin edildiğini görüyoruz³.

Aydın. Hamid ve Teke sancaklarile havalisinde türeyen diğer bir kısım şakiler, ahaliye verdikleri zarardan başka, Nasuh Paşa'nın evvelce yaptığı gibi vâli, mütesellim ve muhassılları güç bir duruma sokarak vergilerin tahsilini imkânsız hâle getirmekte devam ediyorlardı. Bu mıntıkaları eşkiyalıktan yetişmesi sebebiyle gayet iyi tanıyan ve şiddetile mâruf bulunan Nasuh Paşa, eski arkadaşlarından Eyüb-oğlu ve Top Osman gibi şakiler ortadan kaldırılmadıkça vergilerin tahsilinde muvaffak olamayacağını anladığı için evvelâ seleflerinden Aydın muhassılı Kirli İsmail Paşa'nın ve sonra kendisinin kethüdâlığını yapan Hüseyin Ağa vasıtasile Bayındır kazası köylerinden birinde verdiği ziyafette, Eyüb-oğlu'nu öldürtmüş, başsız kalan etbânı kendi tarafına ilhak etmişti⁴. Bu muvaffakiyetini Antalya kazasındaki boyacı Hacı İbrahim, Hammaloğlu ve Gözübüyük-oğlu'nun tedibi tâkib etti⁵.

Nasuh Paşa'nın bu başarıları üzerine kendisine ayrıca Hamid sancağındaki vergilerin tahsili işi de ilâve olundu⁶. Bu suretle Saruhan ve Menteşe sancakları dahil olmak üzere geniş bir sahanın muhassıllığını eline geçiren Osman-oğlu, vergileri vaktinden evvel tahsil etmekte ve muhassıllığı uğruna âyân-ı devlete rüşvetler vermekten çekinmemekte idi. Diğer taraftan şiddet ve gazabı, her tarafta gerek ahali ve gerek baş kaldırmak isteyen şakiler arasında şöhrat bulmuştu. Lâkin Aydın muhassıllığını ifâ ettiği müddetçe vergilerde bir aksama olmadığı da görülüyordu⁷.

Bir müttengeri Şam taraflarında zuhur eden ve sayısı her-an kabaran eşkiyalar bilhassa hacca giden kervanları soymakta, memleket dahilinde bir huzursuzluk yaratmakta idiler. Bunların içinden Şam arabaları şeyhi Şeyh Küleyb, emirülhacc Kürd Bayram-oğlu Mehmed Paşa'yı bozguna uğratmış ve bunun yerine tâyin edilen Bosna'lı Firarî Hüseyin Paşa'yı da şehid etmişti. Velhâsıl hükümet bu havalinin emniyet ve âsâyişini temin etmekte güçlük çekiyordu. Bu cihetle hareketlerinde şedid ve cesur bir kimseye ihtiyaç

hâsıl olmuştu. Devlet-i aliyye, Aydın'daki icraat ile bütün âsileri sindirmiş bulunan Osman-oğlu Nasuh Paşa'yı bu işe lâyük gördüğünden Aydın muhassıllığı uhdesinde kalmak şartile onu 1120 (1708/709) tarihinde emirülhacc tâyin etti⁸. 1500 kişilik piyade ve süvariden mürekkeb mükemmel techiz edilmiş bir kuvvet ile hüccacı yola çıkararak Nasuh Paşa⁹, adedi dörtbini geçen bir mevcut ile tecavüze kalkışan Şeyh Küleybi Aydın'da eşkiyalara kullandığı taktik sayesinde Müzeyrib mevki'inde zehirletmek suretile ortadan kaldırdı¹⁰. Bu vaziyeti gören ve duyan âsi Arab aşiretleri de ya korkup sinmiş veya mağlûp edilmek suretile bertaraf olmuşlardı. Nasuh Paşa bu vazifede bulunduğu müddetçe hacca gidenler sükûnet içinde gidip dönmüştü. Bundan başka Mısır emirülhaccı ve Mısır defterdarı İbrahim'in elinden Mekke Şerifi Said tarafından gasb edilen zahireleri de kolayca istirdat etmiş¹¹ ve hacc yolu üzerinde Eşmeler¹² kal'asını tâmir ettirerek orasını muhkem bir hale getirmişti¹³. Fakat bu muvaffakiyetler hacılar arasında ve İstanbul'da memnuniyet uyandırmakla beraber kendisinin mağrur bir nâl almasına ve neticede bitmek tükenmek bilmeyen taleplerde bulunmasına yol açmıştı. Bu esnada onun hacc masraflarını bahane ederek Şam eyaletinin hıristiyan cizyelerini uhdesine tevcih¹⁴ ve mezkûr eyaleti emaretine zammettirdiğini, zorla padişahıtan vezaret rütbesini aldığı ve Aydın'a muhassıl vekili bıraktığı kaimbiraderi Bâlî-zâde İbrahim Paşa'nın hükümet tarafından aynı yere asaleten muhassıl tâyin edilmesi üzerine buradaki menfaatleri muhtel olacağı cihetle bu zâtı vekillikte bulunduğu zamanların muhasebesini görmek bahanesile ayağına kadar getirterek idam ettirdiğini görmekteyiz¹⁵.

Nasuh Paşa, diğer taraftan mutasarrıf bulunduğu eyaletine her sene yeni yeni sancak ve kasabalar ilâve ettirmekte aynı zamanda bunları akraba ve taallûkatına tevzi etmekte idi. Meselâ

³ Raşid, *Aynı eser*, III, s. 248.

⁴ İbnülemin tasnifi, Dahiliye kısmı nr. 2804, Başv. Arş.

⁵ Raşid, *Aynı eser*, III, s. 281-283.

⁶ Ali Emiri tasnifi, Ahmed III kısmı, nr. 13310, Başv. Arş.

⁷ Arab harfleri ile *الاشجار* şeklindedir.

⁸ Ali Emiri tasnifi, Ahmed III kısmı, nr. 4843, Başv. Arş.

⁹ İbnülemin tasnifi, Dahiliye nr. 2401, Başv. Arş.

¹⁰ Raşid, *Aynı eser*, IV, s. 18; Hammer, *Aynı eser*, XIII, s. 257-259.

³ Raşid, *Aynı eser*, II, s. 477.

⁴ Raşid, *Aynı eser*, II, s. 477.

⁵ İbnülemin tasnifi, Dahiliye kısmı, nr. 1342, Başvekâlet Arşivi.

⁶ Ali Emiri tasnifi, Ahmed III kısmı, nr. 16260, Başv. Arş.

⁷ Raşid, *Aynı eser*, IV, s. 17.

Cidde ve Habeş eyaletini kethüdası Halil Paşa'ya, Kudüs'ü 15 yaşındaki yeğeni Ali Bey'e, Cebel-i Aclûn, Payas, Gazze, Nablus, Safad, Baalbek ve sair yerleri muhtelif akrabalarına vererek kendi hükümdar gibi yaşamakta idi¹⁶. Bâzen işine gelmeyen fermanları nazarı itibara almamakta istediği olmadığı zaman tağallüb edeceğini dahi bildirmekte idi. Nihayet bu gibi vaziyetleri devletin endişesini çekecek şekilde artmaya başlamış Paşa'nın istekleri yerine getirildikçe metâlibatının fazlalaşmış bulunması ise izalesinin zarurî olduğunu intac etmişti. Nitekim kendisinin, Trablusşam, Sayda ve Beyrut'u istemesi, verilmediği takdirde cebren zabtederim diye mektup göndermesi üzerine Topal Yusuf Paşa, uhdesine Haleb ve Rakka eyaletleri verilerek Paşa'nın tedibine memur edildi¹⁷.

Hacı Nasuh Paşa, maiyyetinde Çerkes Mehmed Paşa ve Rişvan-zâde Halil Paşa'nın oğlu Mehmed Paşa olduğu halde, Topal Yusuf Paşa'nın üzerine doğru geldiğini duyunca Mekke ve Medine kadılarından affedilmes'ne dâir aldığı arzları göndermekle beraber, şimdiye kadar her teşebbüsünde kendisini muvaffakiyete ulaştırın kuvvetlerine güvendiği için mukavemete karar vermiş bulunuyordu. Hattâ muzafferiyetini garanti gayesiyle servetinden mühim bir kısmını tevâb'ine yağma ettirerek daha fazla ihsan ve va'dlerde de bulunmuştu. Fakat Yusuf Paşa'nın gönderdiği va'dle karışık tehdid dolu haberler Osman-oğlu'nun kuvvetlerinin dağılmasına sebep olduğundan kaçmaktan başka çâre bulamayan Nasuh Paşa, sonunda Yafa iskelesinden bir vapur ile firara ve canını kurtarmaya karar verdi. Lâkin Şam'a 6 saat mesafede Tarhana Hanı¹⁸ mevki'inde, bütün mücevheratı ve kendisine sadık levendlerle birlikte Yafa istikametinde giderken kaderin garib bir cilvesi olarak atının ağaca çarpmasıyla yere düştü ve bu fırsattan bilistifade arkasından yetişen Yusuf Paşa kuvvetlerine mensub türkmenler tarafından yakalanarak derhal katl olundu. Kesik başı İstanbul'a gönderilerek Bâb-ı hümayûn önünde teşhir edildi (Muharrem 1126 - Ocak 1714)¹⁹.

¹⁶ Hammer, *Aynı eser*, XIII, s. 257-259.

¹⁷ Raşid, *Aynı eser*, IV, s. 9.

¹⁸ Hammer'de bu mevki Taşhan olarak gösterilir. Bk. III, s. 257-259.

¹⁹ Raşid, *Aynı eser*, IV, s. 18.

Nasuh Paşa, şahsen gazub, şedid, tuttuğu işin hakkından gelen fakat aynı zamanda ulemâ ve fudalâya hürmet gösteren bir zat idi²⁰. Onun Medine'de bir bahçesi, Şam'da bir sarayı²¹, Aydın'da bir cami ve medresesi²² vardı. Katlini müteâkıb Aydın ve Şam havalisindeki eşya ve nukûdu müsadere edilmiş olmakla beraber agavat ve ensarından Maadin kalemi halifesi Mehmed Efendi, Hille beylerbeyisi Halil Paşa Kudüs mutasarrıfı Ali Paşa, Şam defterdarı Seyyid Mehmed Efendi, Selimiye mütevellisi Osman, Sarrafi yahudi Çobanoğlu, Arış kal'ası dizdarı Mustafa Ağa ve hazine kâtibi İbrahim Efendi gibi kimseler de birer birer ortadan kaldırılmış ve eşyalarının İstanbul'a nakli için bir sefine tahsis olunmuştur²³. Ayrıca, Nasuh Paşa'nın kaçarken Arış kal'ası dizdarı Mustafa Ağa'ya, kendisinin hazine kâtibi İbrahim Efendi ye'dile emaneten bıraktığı 200 kese akçenin ve adı geçen kal'a dizdarının İstanbul'a gönderilmesi için donanmay-ı hümayun kapdanlarından Riyale kapdanı Seyyid Mustafa'ya hitaben bir ferman sâdir olduğu görülmektedir²⁴.

Aydın havalisindeki eşkıyalığı ile bu vilâyetteki muhassıllığı sırasında ve emirülhacılığı zamanında, Şam ve civarının hırsıtlıyan cizyelerini üzerine çevirtmesi hadiselerine dikkat edilirse, Osmanoğlu Nasuh Paşa'nın mal ve servetinin çok olması lâzım geldiği düşünülebilir. Diğer taraftan muhalefatının İstanbul'a nakli için vapur tahsisî işi ise, bu zenginliğin derecesini göstermeye kâfidir. Nitekim elimize geçen bir *Kuyud-ı mühimmat* defterinde, Nasuh Paşa'nın servetinden bir kısmı ile bu eşya ve mücevheratın gizlendiği yerler ihbar edilmektedir²⁵. Filvâki Şam'a gönderilen bostancibaşının ya güzel tahkik edemeyişi yüzünden veya mücevherat ve altınların Nasuh Paşa'nın adamları tarafından iyice saklanması dolayısıyla, mezkûr kayıta görülen listenin tahakkuk etmediği anlaşılıyor. Yalnız, Nasuh Paşa'nın hatırı sayılır şekilde zengin oluşu, böyle bir servetden de fazlasına mâlik olduğu kanaatini hasıl ediyor. Nitekim kendisinin âdeta

²⁰ Mehmed Süreyya, *Sicill-i osmâni*, İstanbul 1311, IV, s. 557.

²¹ *Eski Maliye defterleri*, nr. 6286, s. 371, Bağv. Arş.

²² Raşid, *Aynı eser*, IV, s. 14-18.

²³ *Mühimme defteri*, nr. 122, s. 61, Bağv. Arş.

²⁴ Ali Emicî tasnifi, Ahmed III vesikaları, nr. 16852, Bağv. Arş.

²⁵ *Eski Maliye defterleri*, nr. 370, Bağv. Arş.

bir derebeyi gibi yaşadığı hissini verdiren hayatı, Şam'da emirülhacılığı sırasında vücade getirdiği kuvvetlerin masrafları, çok mütemevvil bir zat olduğuna işaret eder. İşte Nasuh Paşa'nın bu zenginliği dolayısıyla ve aynı zamanda bir paşanın bulunduğu mevki ve fırsatlardan ne derece istifade edebileceğini göstermesi cihetile, mezkûr vesikayı aynen almayı uygun gördük. Ayrıca bu kayıpla Nasuh Paşa'nın akraba ve taallukatını da tesbit etmiş bulunuyoruz ki bu sebepten de elimizdeki vesika mühimdir. Mezkûr kayıd aynen şöyledir:

Suret-i nukud ve emvâl-i Nasuh Paşa Mirülhacc-ı Şam der sâbık ki der yed-i mezkûr mande ve an cânib-i mîri teftiş ve tefahhus ve tahsil ve be-hazine-i âmire irsâl şüde fermude bermucib i defter-i müfredat ve telhis ve ferman-ı âli emir dâde Fi. 17 Muharrem sene 1128

<i>Zevcesi hanımda</i>	<i>Baş odalığına verdiği</i>	<i>İkinci odalığında</i>
<i>Tuğralu altun</i>	<i>Tuğralu altun</i>	<i>Tuğralu altun</i>
<i>Aded</i>	<i>Aded</i>	<i>Aded</i>
<i>6000</i>	<i>6000</i>	<i>4000</i>
<i>Ehli Bekrî-zade</i>	<i>Ehli Seyfî hazinedar</i>	<i>Baş Çuhadar Hasan</i>
<i>Mehmed Ağa</i>	<i>Yusuf Paşa</i>	<i>Yusuf Paşa</i>
<i>Nasuh Paşa Hacc-ı şerife gittikte Şam mahsûlünden hâsıl olub mütesellim Ali Ağa ye'dile tahsil olunup yine Şam-ı şerifde Arabî kâtibi Mustafa Çelebi'ye emânet</i>	<i>Üçüncü odalığında</i>	<i>Tuğralu altun</i>
	<i>Aded</i>	<i>Aded</i>
	<i>4000</i>	
<i>Kuruş-ı esedî</i>	<i>Kayıt Ahmed Yusuf Paşa</i>	
<i>15000</i>		

Topal Yusuf Paşa kethüdası Osman Ağa türkmenlerinden Nasuh Paşa mâlinden ahz eylediği

<i>Tuğralu altun</i>	<i>Mücevher hançer</i>	<i>Yakut kuşak</i>	<i>Elmas niğîn²⁰</i>
<i>Aded</i>	<i>Aded</i>	<i>Aded</i>	<i>Aded</i>
<i>32000</i>	<i>1</i>	<i>1</i>	<i>1</i>

²⁰ Yazılış şekli كوكب dir.

Kul kethüdası Kôr Abdullah Ağa'dan mataracı başının emâneti

Kendü mâlinden mütesellim Ali Ağa'nın bîmârhane mütevellisi Hasan Ağa'ya emânet vaz' eylediği

<i>Altun yıldız</i>	<i>Kahve kantar</i>	<i>Tuğralu altun</i>	<i>Eşya ile memlû</i>
<i>Aded</i>	<i>2</i>	<i>Aded</i>	<i>Sepet</i>
<i>2000</i>		<i>5000</i>	<i>Aded</i>
<i>5000</i>	<i>tuğralu</i>		<i>2</i>
<i>7000</i>			

Dîvan efendisinin Asâli Süleyman Ağa'da olan

<i>Altun yıldız</i>	<i>Eşya sepet</i>	<i>Sim kılıç</i>	<i>Tüfenk</i>	<i>Toru kısrak</i>
<i>Aded</i>	<i>Aded</i>	<i>Aded</i>	<i>Aded</i>	<i>Aded</i>
<i>4000</i>	<i>2</i>	<i>1</i>	<i>3</i>	<i>1</i>

Harem kethüdasının Ferruh-zâde Hüseyin Bey'de olan emâneti

<i>Zincir altun</i>	<i>Boğça ile eşya</i>	<i>Tüfenk</i>
<i>Aded</i>	<i>Aded</i>	<i>Aded</i>
<i>4000</i>	<i>2</i>	<i>3</i>

Hazinedar Ağa'nın kal'a kethüdası Mehmed'de olan emâneti

<i>Altun yıldız</i>	<i>İki mücevher taşlı hançer</i>	<i>Eşya ile boğça</i>
<i>Aded</i>	<i>Aded</i>	<i>1</i>
<i>1000</i>	<i>1</i>	

Çakır Tüfenkçibaşının mahkeme serdari İsmail Çavuş'da emânet vaz' olunan kemer ile yıldız

<i>Altun</i>	<i>Gaddare</i>	<i>Tüfenk</i>	<i>Bendî destar</i>
<i>Aded</i>	<i>Aded</i>	<i>Aded</i>	<i>Aded</i>
<i>1500</i>	<i>1</i>	<i>1</i>	<i>24</i>

Serdengeçdi ağası Arab Hasan ve Hüseyin Ağa, Nasuh Paşa'nın kassab başı Hızır Beşe'ye emânet vaz'eylediği

<i>Tuğralu altun</i>	<i>İncü miskal</i>	<i>Kılıç ma'ğ pare</i>
<i>Aded</i>	<i>Aded</i>	<i>Aded</i>
<i>1800</i>	<i>35</i>	<i>3</i>

<i>Kutnî</i>	<i>Bendî destar</i>	<i>Köse destar</i>
<i>Aded</i>	<i>Aded</i>	<i>Aded</i>
60	60	30

Nasuh Paşa yeğeni Ali Paşa'nın Molla Fişne-zâde Âsım Çelebi'ye emânet vaz'eylediği eşya

<i>Kuruş-ı esedî</i>	<i>Eşya memlû sepet</i>	<i>Kısrak</i>
<i>Aded</i>	<i>Aded</i>	<i>Aded</i>
500	3	2

Ali Paşa kethüdası Seyyid Osman Ağa'nın Şeyh Osman ve hısmı Seyyid Mehmed'e emânet vaz' olunan eşya

<i>Kuruş-ı esedî</i>	<i>Eşya memlû sepet</i>	<i>Kısrak</i>
<i>Aded</i>	<i>Aded</i>	<i>Aded</i>
1800	3	2

Bundan akdem fevt olan Nasuh Paşa'nın zevcesi ye'dinde alâ-tarîkü'l-emâne mevcut olan altundan zevcesi ve câriyeleri ye'dlerinde kalan altun ve etba'larından bâzılarının nice nukud ve eşyaları bâzı kimesnelere emânet vaz'eyleyüb kendileri fevt ve vaz'eyledikleri nukud ve eşya elyevm vaz'eyledikleri kimesnelere ye'dlerinde kalup ketm ve ihfa eylediklerin vukufu olanlar ilâm ve ihbar etmelerile husûs-ı mezbûr için Dersaadet'den Dergâh-ı mualla kapucu başlarından zîde mecduhu ve Hassa bostantı hasekilerinden iki nefer haseki dahtı ta'yin ve irsâl olunmağın inşaallahü'taalâ mahâlline vardıklarında ye'dlerine verilen ve memhur defterde tahrir olunan nukud ve eşyayı mürde himâye olunmamak üzere ma'rifet-i şer' ile gereği gibi ziyade tekayyüd ve ihtimam ile mubâşir-i mumâilegh ma'rifetile tefahhus ve teccessüs ve zuhur eden nukud ve eşyayı yerlü yerinden bi-eyyi-hâlin cem' ve tahsil ve bir gün evvel irsâl ve teslim-i Hazine-i âmire ettirmek üzere tekayyüd-i tam ve sa'y ü ihtimam eyleyüb mürde himâye eylemekten ihtiraz ve ictinab eylemeniz bâbında Şam vâlisine ve kadısına ve defterdarına emr-i şerif verildi. Fi. 18 Muharrem sene 1128

Terkin şüd ez an sebeb ki ifk ve iftiray-i mahzkerden ve becayış reften ve fimaba'd taleb ve rencide neşüd bermucib-i hüccet-i şer'îye ve arz-ı mevlâna İbrahim kadı-i Şam-ı şerif ve arz-ı hal-i bilad-ı Şam ve telhis ve ferman-ı âli emirdâde 28 Ca. sene 128.